

Muž zo železa

Romana Javorčková

MŮJ PRIATEĽ IVAN LAPŠIN / Moj drug Ivan Lapšin / Sovietsky zväz
1984, 100 min.

RÉŽIA: Alexej German. **SCENÁR:** Alexej German, Eduard Volodarskij.
KAMERA: Valerij Fedosov. **STRIH:** Leda Semjonová. **HUDBA:** Arkadij Gagulašvili. **HRAJÚ:** Nina Ruslanová, Andrej Mironov, Semjon Farada, Alexander Filippenko, Nina Usatová a ďalší.

Z FILMOV:

- 2013: Je ťažké byť bohom
(Трудно быть Богом)
1998: Chrustal'jov, mašinu!
(Хрусталёв, машину!)
1976: Dvadsať dní bez vojny
(Двадцать дней без войны)
1971: Previerka osudom
(Проверка на дорогах)

Označenie filmu *Môj priateľ Ivan Lapšin* drámou už predznamenávala režisérova voľba spracovať príbeh odohrávajúci sa v 30. rokoch 20. storočia v Sovietskom zväze a jeho realistický prístup k skúmaniu zachovaného materiálu potrebného k filmovej adaptácii literárnej predlohy. Román, napísaný režiséroovým otcom Jurijom Germanom v roku 1937, o životných peripetiách veliteľa kriminálneho oddelenia v provinčnom prostredí nadobúda obrazovú a zvukovú podobu v osemdesiatych rokoch až po návštevách väzenia, či detailnom prezeraní dobových fotografií Alexejom Germanom. Prvotná predloha Lapšina v reálnej postave šéfa kriminálky Ivana Bodunova a úvodné rozprávačovo označenie filmu za smutný dávajú tušiť, že jedným zo základných znakov tohto filmu bude jeho emocionalita.

Divák spolu s rozprávačom prežíva nielen jeho vlastný príbeh, v ktorom sa vracia do detstva, ale aj kratšími či dlhšími zábermi vytvorený „skicovitý“ príbeh jeho otca a ostatných členov nezvyčajnej domácnosti žijúcej v jednom komunálnom byte, pričom hlavnou postavou absorbujúcou do seba túto pestrosť charakterov a emócií je Ivan Lapšin. Bežný domáci život mužov pracujúcich vo významných spoločenských funkciách s ich ufrflanou domácou; bez ktorej by boli často stratení, hoci jej neustále robia zle; je napriek všetkým okolnostiam zobrazený ako harmonický, presahujúci až k humornému ladeniu. Režisérovo majstrovstvo v konštruovaní týchto scén je práve v spojení mužnosti a nehy, pričom je tu miesto aj pre mužské slzy, a naopak, ženskosti a vojenskej disciplíny, pri ktorej je aj spotreba cukru ostro sledovaná a obmedzovaná.

Z „tvrdých“ mužov a ošľahanej „starej dievky“ režisér vytvára obraz starostlivých a empatických osobností, ktoré vzájomne rešpektujú svoje potreby, aj vďaka smiechu si pomáhajú prekonávať ťažké životné situácie. Napriek bežným ľudským chybám sa však vyznačujú kladným charakterom, ktorý v kľúčových životných situáciách nesklame. Z detailného náhľadu do takéhoto zvláštneho spoluzitia a z filmového opisu intímneho prostredia je jasné, že títo ľudia žijú veľmi skromne, no napriek tomu sa ich svet vyznačuje nesmiernou príťažlivosťou a bohatstvom. Divák sa absolútne stotožňuje so slovami rozprávača, ktorý túto časť svojho života

popkladá za najkrajšiu, a to nielen preto, že obdobie, čo bezprostredne nasledovalo, bolo už dávno spečatené tou najhoršou trpkosťou.

Za oknom tohto bytu je už spočiatku len v náznakoch zobrazované nehospinné studené prostredie, ktoré nemožno bližšie definovať, no jeho sila je nezastaviteľná, prediera sa dovnútra, pričom zničujúci mráz a prázdnota sa dostávajú každému hlboko po kožu. Vo filme sa objavujú obrazy škaredého a odpudzujúceho, pričom dokážu u diváka vyvolať zmyslové dráždenie. Ivan Lapšin sa bráni chorobným „omrzlinám“ a v jednej scéne dokonca z ničoho nič ponorí ruku do hrnce s horúcou vodou špinavou od oblečenia, akoby chcel zastaviť ten nezvratiteľný proces, keď zima a chlad zvíťazia na niekoľko období. Filmový čas teda nepredstavuje len Lapšinovu prítomnosť plnú samoty bez opätovanej lásky a napätia z chytania chladnokrvných zločincov a vrahov. Je to aj boj s minulosťou plnou bolestných spomienok a fyzických aj psychických zranení, pričom je v ňom tiež prítomná obava z budúcnosti, kde sa už naplno udomácnila úzkosť a smrť.

Príťažlivosť tohto filmu a jeho opakované zaraďovanie medzi najlepšie ruské filmy sú spôsobené jeho mnoho-žánrovosťou či originálnym štýlom nenasledujúcim dobový charakter ruskej kinematografie. Režisér obohatil otcov námet aj celú ruskú kinematografiu. Príbeh Alexandra má retrospektívny charakter a často sa zlieva s odkrývaním spomienok Ivana Lapšina. Autenticita filmu sa prekrýva so snovosťou a divadelným stvárnením. Dynamické scény chytania zločincov v detektívnej a akčnej časti filmu sa striedajú so statickými romantickými scénami rozuzlujúcimi, či ešte viac zauzľujúcimi milostný trojuholník medzi Lapšinom, Natašou a Lapšinovým priateľom Kchaninom. Familiárne pohľady na detaily v spoločnom byte sa striedajú s neosobnými, dokumentárnymi pasážami v zahmlenej krajine. Aj zvuk je nesmierne rôznorodý, je tu miesto pre ticho, hudbu vojenskej kapely, monológy, ktoré divákovi približujú vnútorný svet hrdinov, či desivé výkriky žien. Prvotná dezorientácia vo filmovej kolážovitosti je napokon hlavným príznakom a spôsobuje, že Ivan Lapšin je meno, ktoré nedokáže len tak omrzieť.

„Naozaj sme smrti hľadievali do očí, ale robili sme to s radosťou.“
(z filmu)

